

Опсерваторија на медиумските реформи

Периодичен извештај од набљудувањето на исполнувањето на реформските приоритети од областа на медиумите

Период на известување: 1.2.2020 – 30.4.2020

Овој извештај е резултат на процесот на набљудување на спроведувањето на реформските приоритети (ИРП) од областа на медиумите во рамките на проектот „Опсерваторијата на медиумските реформи“, кој го спроведува Фондацијата „Метаморфозис“. Проектот е поддржан од Фондација „Отворено општество – Македонија“ (ФООМ). Тој во својата прва фаза беше спроведуван во периодот од 1.7.2017 до 30.9.2018 година, кога беше инициран овој проект низ набљудување на спроведувањето на ИРП од областа на медиумите.

Сите материјали што се производ на овој проект и на спроведеното набљудување се достапни на интернет-страницата дизајнирана за потребите на проектот.

Веб-адресата е: mediaobservatorium.mk

Јуни 2020 г.

Содржината на текстот е единствена одговорност на авторите и на ниту еден начин не може да се смета дека ги одразува гледиштата на Фондацијата „Отворено општество – Македонија“.

Проектот е финансиран од Фондацијата
Отворено општество – Македонија

МЕТАМОРФОЗИС

Фондација за интернет и општество

Опсерваторија на медиумските реформи

Опсерваторија на медиумските реформи

Содржина

Извршно резиме.....	4
Вовед.....	6
Цели и методологија на набљудувањето	8
Намена и методи на извештајот	8
Истражување	9
Клучни наоди од набљудувањето	11
1. Јавен радиодифузен сервис и медиумски реформи	11
2. Владино рекламирање/јавни пари во медиумите	15
3. Пристап до информации	17
4. Клевета	19
Користена литература.....	21

Кратенки

РСМ – Република Северна Македонија;
ЕУ – Европска Унија;
ЕК – Европска комисија;
ИРП – Итни реформски приоритети; реформски приоритети;
ЕСЧП – Европски суд за човекови права
ААВМУ – Агенција за аудио и аудио-визуелни медиумски услуги;
ОМР – Опсерваторија на медиумските реформи;
ЗНМ – Здружение на новинарите на Македонија
ДКСК – Државна комисија за спречување на корупцијата
ССНМ – Самостоен синдикат на новинари и медиумски работници на Македонија
ДИК – Државна изборна комисија

Клучни зборови

Медиа-набљудувач, медиа-набљудување, (итни) реформски приоритети, Прибе, медиуми, јавен радиодифузен сервис, владино рекламирање, пристап до информации, клевета, медиумски реформи.

Напомени

Текстот е изработен во рамките на проектот „Опсерваторија на медиумските реформи“, кој го спроведува Фондацијата за интернет и општество „Метаморфозис“ со финансиска поддршка од Фондацијата „Отворено општество – Македонија“.

Содржината на текстот е единствена одговорност на авторите и на ниту еден начин не може да се смета дека ги одразува гледиштата на Фондацијата „Отворено општество – Македонија“.

Опсерваторија на медиумските реформи

Извршно резиме

Овој периодичен извештај ги презентира генералните резултати од набљудувањето на исполнетоста на Итните реформски приоритети (ИРП) што се однесуваат на слободата на изразувањето, во периодот од **1 февруари 2020 до 30 април 2020 година**, во рамките на проектот „Опсерваторија на медиумските реформи“, кој го спроведува Фондацијата за интернет и општество „Метаморфозис“, со финансиска поддршка од Фондацијата „Отворено општество – Македонија“.

Набљудувањето, чиј предмет беа четирите столба на ИРП, ги утврди следните клучни наоди:

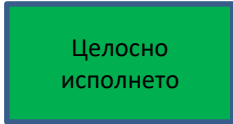
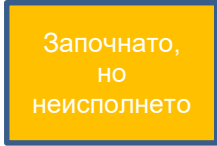
- **Јавен радиодифузен сервис и медиумски реформи** – МРТ без спроведени суштински реформи, а со помал годинешен буџет од лани, отвори дополнителни 3 ТВ-каналы. За нив не се знае како ќе се финансира дополнителната програма што ќе биде понудена, ниту се знае како и од каде ќе се финансира евентуалниот дополнителен програмски кадар, кој би бил задолжен за продукцијата на овие три канали. Осмите по ред измени и дополнувања на Законот за аудио и аудио-визуелни медиумски услуги доведе до конфронтации помеѓу операторите на аудио-визуелни медиумски услуги и националните телевизии, бидејќи со законските измени на операторите им се дава обврската за проверка на авторските права на ТВ-сервисите што тие ги пренесуваат. Операторите известија дека своето незадоволство ќе го искажат со прекин на преносот на ТВ-станциите до граѓаните. Евентуално заострување на овој спор без конструктивна разрешница ги прави граѓаните губитници бидејќи над 80% од домаќинствата својот пристап до ТВ-сервиси и до информации го имаат преку кабелските оператори. Започнатите активности и подготовки за предвремените парламентарни избори беа прекинати со кризата поврзана со пандемијата од корона-вирусот. Додека објавените извештаи од меѓународните медиумски организации бележат напредок за земјата во медиумската сфера, за кој домашните медиумски НВО информираат дека е повеќе нивни успех отколку на владата.
- **Владино рекламирање/јавни пари во медиумите** – со укинатото владино рекламирање не се укина одливот на јавни пари кон медиумите. Напротив, анализите уште во првите 4 месеци од 2020 покажуваат дека оваа година се очекува да има најголем одлив на јавни пари кон медиумите поради предвремените парламентарни избори и помошта што АВМУ и државата ја насочи кон нив заради економските последици предизвикани со здравствената криза од корона-вирусот. На објавата за средствата распределени кон печатените медиуми се огласи Државната комисија за спречување корупција (ДКСК), која побара да се воведат построги критериуми при субвенционирањето на печатените медиуми. Подготовителните активности за предвремените парламентарни избори доведоа до конфронтации меѓу ДИК и националните телевизии за толкувањето на Изборниот

Започнато,
но
неисполнето

Делумно
исполнето

Опсерваторија на медиумските реформи

законик при исплата и контрола врз платеното политичко рекламирање од страна на политичките партии. Изненадувачи е бројот на пријавени портали во ДИК за платено политичко рекламирање, кој е двојно поголем од бројот на регистрирани професионални портали во регистарот на ЗНМ „Промедиа“.

- **Пристап до информации** – Иако методолошки овој столб се смета за целосно исполнет, поради донесениот нов Закон и востановеното регулаторно тело, граѓаните повторно се соочуваат со молк од институциите. Во првиот квартален извештај на Агенцијата за заштита на слободниот пристап до информации од јавен карактер, таа информира дека до неа се доставени 109 жалби од страна на баратели на информации, од кои 10-ина се од новинари, а преостанатите се од граѓански здруженија и индивидуалци. Донесената Владина Уредба за примена на ЗОУП, која се рефлектира на остварувањето на ова право поради вонредната состојба, се толкува како адут за молчењето, за волја на вистината, [Уредбата](#) е донесена на 23 март 2020, а извештајот на Агенцијата се однесува на периодот до 30 март 2020. ОМР во наредниот мониторинг-квартал ќе следи колку од овие жалби се решени, во чија корист и за кој временски интервал. Останува препораката до Агенцијата да изнајде начин на соработка помеѓу неа и институциите - иматели на информации од јавен карактер со цел тие да се сензибилизираат за својата обврска да бидат транспарентни и отчетни кон граѓаните и кон јавноста.
- **Клевета и навреда** – Започнатите иницијални активности во насока на подобрување на Законот за граѓанската одговорност за клевета и навреда во Министерството за правда го променија/унапредија статусот на овој столб според критериумите на методологијата во „започнато, но неисполнето“. Имено, во надлежното министерство од април 2020 е ангажиран експерт, кој треба да изготви анализа за примената на постојниот закон. За жал, до затворањето на овој извештај сè уште нема информации дали е формирана работната група што покрај испорачаната експертска анализа, ќе треба да работи на унапредување на законската рамка за клевета и навреда.

Опсерваторијата на медиумските реформи ќе продолжи со следењето на исполнувањето на Итните реформски приоритети и во периодот од 1 ноември 2019 до 31 октомври 2020, презентирајќи ги резултатите во форма на периодични извештаи, вести и истражувачки стории за што поголемо вклучување на граѓаните на Република Северна Македонија во демократските процеси. Сите резултати од следењето се достапни на македонски и на албански јазик на веб-локацијата MediaObservatorium.mk.

Проектот е финансиран од Фондацијата
Отворено општество – Македонија

Опсерваторија на медиумските реформи

Вовед

Разврската од политичката криза во 2015 година резултира со компромис меѓу политичките партии во Република Северна Македонија со посредство на меѓународната заедница предводена од ЕУ и САД и постигнат договор во јуни 2015 наречен Договорот од Пржино¹. Тој предвидуваше преземање системски решенија и реформи за исполнување на препораките дадени од Европската комисија, во рамките на овој договор, но и со претходните процеси за исполнување на условите на земјата за отворање преговори за членство во Европската Унија и во НАТО.

Непосредно со потпишувањето на Договорот од Пржино, Европската комисија за Македонија подготви и посебен документ со реформски приоритети (**Urgent Reform Priorities – Итни реформски приоритети; ИРП) за Македонија**², кои земјата треба да ги исполни во областите на владеење на правото, деполитизација на јавната администрација, слободата на изразување и изборните реформи. **Итните реформски приоритети (ИРП)** се документ што се надоврзува на Извештајот на експертскиот тим предводен од Рајнхард Прибе³. Тој е поделен на пет поглавја: Владеење на правото и правосудство; Деполитизација на јавната администрација; Изборни реформи; Спроведување на препораките на Анкетната комисија за настаните од 24 декември; Медиуми: слобода на изразувањето. Во согласност со преговорите за постигнување на Договорот од Пржино, но експлицитно и со реформските приоритети, реформите во областа на медиумите и слободата на изразување се од суштинско значење за развој на транспарентна, демократска и слободна власт во земјата. Конкретно, реформите во областа „Медиуми: слобода на изразување“ имаат цел да се постигне напредок и да се решат проблемите во четири сфери: **јавен радиодифузен сервис, владино рекламирање, пристап до информации и клеветата.**

Со промената на контекстот во 2017, особено по конституирањето на новата извршна и законодавна власт се очекуваше реформите побарни од меѓународната заедница и од експертските групи да се имплементираат со забрзано темпо. За жал, очекуваната брзина и опсегот на очекуваните реформски зафати не се случија, иако имаше поместувања во некои од четирите сфери од ИРП. Тоа може да се заклучи и од [финалниот извештај на ОМР](#)⁴, кој беше објавен во октомври 2018 и се однесуваше на периодот од 1.7.2017 до 30.9.2018.

Во периодот од октомври 2018 до ноември 2019 не се случија значителни промени и унапредување на реформите според ИРП на Р. Прибе во областа „Слобода на изразување“ и нејзините

¹ Przino Agreement – Agreement in Skopje to overcome political crisis, 2 June 2015, Skopje

https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/news_corner/news/news-files/20150619_agreement.pdf

² Итни реформски приоритети – превод на македонски јазик:

https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/urgent_reform_priorities_mk.pdf. Во оригинал на англиски: Urgent Reform Priorities for Macedonia, Европска комисија, ГД Добрососедска политика и преговори за проширување, јуни 2015
https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/urgent_reform_priorities_en.pdf

³ Recommendations of the Senior Experts' Group on systemic Rule of Law issues relating to the communications interception revealed in Spring 2015,

https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/news_corner/news/news-files/20150619_recommendations_of_the_senior_experts_group.pdf

⁴ http://mediaobservatorium.mk/wp-content/uploads/2018/12/OMR_izveshtaj_4_3-LEKTORIRAN.pdf

Проектот е финансиран од Фондацијата
Отворено општество – Македонија

Опсерваторија на медиумските реформи

четири столба. Единствените реформски зафати беа направени во сферата Слобода на пристап до информации од јавен карактер со измената на Законот, новоформираната агенција и именувањето на раководните луѓе во неа од страна на Собранието.

Променетиот политички и медиумски контекст нужно побара и промена во опсегот на набљудувањето и доведе до преименување, т.е. додавање нови видоизменети подобласти за набљудување:

- **Владиното рекламирање (именувано според Прибе) се прошири во набљудување на трошењето на јавните пари во медиумите од страна на јавните институции на државно и на локално ниво, со оглед на фактот што Владата ја укина праксата за нејзино рекламирање во медиумите;**
- **за јавниот радиодифузен сервис се покажа дека не може да се следи самиот тој како сервис, без да се следат: состојбите со медиумското законодавство, надлежното министерство и евентуалните промени што се однесуваат на раководните регулаторни тела во медиумите што ги креираат медиумските политики.**

Ваквото зголемување на опсегот во областите на следење (и на самите состојби во нив) не ги промени целите и методологијата на набљудување во клучните 4 (четири) области кои се покажаа од исклучителна важност и се едни од индикаторите за нивото на развој и демократизација на слободата на изразување, а воедно и за демократизација на општеството во целина.

Опсерваторија на медиумските реформи

Цели и методологија на набљудувањето

Намена и методи на извештајот

Овој извештај е наменет, пред сè, за информирање на општата јавност или граѓаните за процесот на исполнување на ИРП **од областа на медиумите**, на разбирлив начин, приспособен за пошироката јавност и за неекспертската публика. Дополнително, извештајот ги информира и другите заинтересирани страни: медиумите, институциите и граѓанскиот сектор.

Извештајот има цел да обезбеди соодветни информации за прогресот на спроведувањето на предвидените реформи во областа на медиумите.

Овој извештај е подготвен во согласност со посебно развиена методологија за набљудување, која опфаќа низа активности и мерки за прибирање податоци и за следење на процесите на реформите. Методологијата се заснова на спроведување низа истражувачки активности, почнувајќи од анализа на актуелната правна рамка и состојбите во областа медиуми и слободно изразување, спроведување дневно и периодично набљудување и на истражувачки анализи, организација на фокус-групи со клучни информирани лица и сл.

Деск-истражувањето е фокусирано на прибирање податоци и на анализа на сите релевантни документи што се однесуваат на исполнување на ИРП во областа на медиумите, како што се годишните извештаи на ЕУ за Македонија, извештаите на Прибе, како и документите и извештаите на националните институции или организации што се однесуваат на реформските приоритети во медиумите. Овие податоци се обезбедуваат преку различни канали на информации, вклучително и од мрежите на соработници во граѓанскиот и во медиумскиот сектор, како и од самите институции преку Законот за слободниот пристап до информациите од јавен карактер.

За подобро и тековно следење на состојбите со исполнувањето на медиумските реформи, во рамките на проектот се спроведат активности на **периодично и на дневно набљудување** на релевантни веб-страници за содржини поврзани со медиумските реформи.

Проектните активности опфаќаат спроведување на одржување состаноци на две **фокус-групи** за да се добијат информации од клучни информирани лица и експерти од области поврзани со исполнувањето на ИРП од граѓанскиот, академскиот, приватниот и од владиниот сектор. Сознанијата од првата фокус-група, одржана во декември 2019 година, се вградени во резултатите од набљудувањето и послужија како насоки за понатамошните активности за набљудување и за новинарски истражувања.

За презентација на наодите од набљудувањето и за да се поттикне поширок дијалог меѓу креаторите на политики и другите чинители или јавноста, се предвидуваат **две јавни дебати**, кои имаат цел да го вклучат граѓанското општество во овие процеси.

Резултатите од набљудувањето се објавувани во форма на **периодични (квартални) анализи и завршна анализа**. На ниво на проектот, овие информации ќе бидат дополнувани со **аналитички/истражувачки написи**, преку кои на граѓаните ќе им се предочат дополнителни сознанија за контекстот, претходните состојби што довеле до тековните ситуации, како и обврските што се преземени од институциите во РМ за да се исполнат реформските приоритети.

Набљудувањето во периодот меѓу 1.11.2019 и 30.10.2020 година се спроведува од страна на мултидисциплинарен тим на проектот, составен од членови на имплементаторот Фондацијата „Метаморфозис“ и нејзините три медиумски проекти [Мета.мк](#); [Порталб.мк](#) и [Вистиномер.мк](#) со комплементарна експертиза (новинари, медиумски експерти и правници).

Проектот е финансиран од Фондацијата
Отворено општество – Македонија

Опсерваторија на медиумските реформи

Според Методологијата, истражувачките активности утврдуваат четири нивоа на исполнетост на обврските што произлегуваат од ИПР во областа „Медиуми: слобода на изразување“. Тие четири нивоа се:

1. Целосно неисполнето – ништо конкретно не е почнато.
2. Започнато, но неисполнето – со почнати активности за промена на легислатива.
3. Делумно исполнето – спроведени се законски промени, без почната имплементација.
4. Целосно исполнето – реформите се спроведени во целост.

При визуелниот приказ, за полесна комуникација со широката јавност, се користат кодови на бои за секое од овие утврдени нивоа на исполнетост (црвена, портокалова, жолта и зелена).

1. Целосно неисполнето – ништо конкретно не е почнато.	
2. Започнато, но неисполнето – почнати активности за промена на легислатива.	
3. Делумно исполнето – спроведени се законски промени, без почната имплементација.	
4. Целосно исполнето – реформите се спроведени во целост.	

Слика 1: Нивоа на исполнетост и кодови на бои.

Активностите за набљудување на состојбите ги спроведува мултидисциплинарниот тим на проектот, составен од членови на трите партнерски организации со комплементарна експертиза (новинари, медиумски експерти и правници).

Истражување

Реформските приоритети од сферата „Медиуми: слобода на изразување“ предвидуваат низа конкретни мерки и активности што релевантните институции во земјата треба да ги преземат заради постигнување напредок кон демократизација и добро владеење. Овие мерки и активности се поделени во четири столба на **спроведувањето на предвидените реформи од областа на медиумите: Јавен радиодифузен сервис, владино рекламирање, пристап до информации и клевета**. Во рамките на секој од столбовите се предвидуваат дополнителни дејства што придонесуваат за исполнување на целта на главниот столб, т.е. унапредена слобода на изразување со почитување на сите демократски вредности, кој е во рамките на документот ИПР на Прибе. Според ИПР, реформите што треба да се исполнат во оваа сфера се:

Јавен радиодифузен сервис: да се обезбедат видливи докази за реформи во јавниот радиодифузен сервис во поглед на политиката на работење, организацијата, едукацијата и уредништвото и недостигот од политичка независност, недостигот од балансирано известување, како и обезбедувањето информативна, висококвалитетна содржина.

Владино рекламирање (јавни пари во медиумите): да се воспостават строги правила за владино рекламирање засновани на транспарентни, објективни и недискриминаторски критериуми; да се обезбеди целосна транспарентност на владиното рекламирање и да се развие механизам за неплатени објави на јавниот сервис што се навистина од јавен интерес.

Пристап до информации: да се адресираат главните пречки со кои се соочуваат новинарите при добивањето јавни информации.

Опсерваторија на медиумските реформи

Клевета: Намалување на бројот на случаите на клевета преку ревидирање на законодавството, на процедуралните правила, поддршка и промоција на поголемо користење на саморегулацијата како алтернатива за судско постапување и гарантирање и спроведување, на политичко ниво, на практикувањето соодветно самоограничување од политичарите и од јавните функционери за да не се поведува постапка за клевета, во согласност со принципите на ЕСЧП.

Опсерваторија на медиумските реформи

Клучни наоди од набљудувањето

1. Јавен радиодифузен сервис и медиумски реформи

Започнато,
но
неисполнето

Во рамките на првиот столб на ИРП во областа на медиумите, дадени се јасни препораки:

„Да се обезбедат видливи докази за тековните реформи во јавниот радиодифузен сервис во поглед на политиката на работењето, организацијата, едукацијата и уредништвото, кои се насочени кон зафаќање со критиките редовно искажувани во минатото во врска со недостигот од политичка независност, недостигот од балансирано известување, како и обезбедувањето информативна, висококвалитетна содржина“.

Во текот на февруари, по осми пат од донесувањето, во Собранието [се изгласаа предлог-измените](#) и дополнувањата на Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги и покрај фактот што законодавниот дом не обезбеди предуслови за избор и именување на членови на Советот на АВМУ, ниту за избор и именување на членови на Програмскиот совет на МРТ. Овие законски измени ги поделија операторите и националните телевизии на две спротивставени страни. Додека [операторите искажаа забелешки](#) за промените каде што им се наложува обврската за проверка на авторските и сродните права на телевизиските сервиси што ги пренесуваат⁵, [националните телевизии искажаа](#) задоволство и одобрување за нив. Конфронтациите⁶ меѓу двете заинтересирани страни се заострија до таа мера што операторите на крај [се заканија](#) дека ќе престанат со реемитување на сите ТВ-каналосвен на јавниот сервис, а притоа и [Делегацијата на Европската Унија во земјата се огласи и ги повика](#) телевизиите, операторите и Владата да најдат одржливо решение за спорот.

⁵ <http://mediaobservatorium.mk/kabelskite-operatori-ke-odgovarat-i-za-piraterijata-na-stranskite-kanali/>

⁶ <http://mediaobservatorium.mk/televiziite-baraat-ostavka-od-direktorot-na-avmu-trajchevski-i-aktsija-od-vladata/>
<http://mediaobservatorium.mk/avmu-poslednite-izmeni-na-zakonot-za-mediumi-bea-doneseni-na-krajno-netransparenten-nachin/>
<http://mediaobservatorium.mk/manchevski-apelira-na-razum-i-povika-na-dijalog-so-kabelskite-operatori/>
<http://mediaobservatorium.mk/delegatsijata-na-eu-gi-povika-televiziite-operatorite-i-vladata-da-najdad-odrzhlivo-reshenie-na-sporot/>
<http://mediaobservatorium.mk/ako-ne-se-postigne-dogovor-na-2-mart-na-polnok-operatorite-ke-prekinat-so-reemituvane-na-kanalite/>
<http://mediaobservatorium.mk/obvinuvanata-na-televiziite-se-netochni-i-tendentsiozni-reagiraat-operatorite/>

Проектот е финансиран од Фондацијата
Отворено општество – Македонија

Опсерваторија на медиумските реформи

Новинарските [анализи](#) со податоци за бројот на корисниците на сервисите од операторите покажуваат дека од вкупниот број на домаќинства/испитаници, околу 45 илјади, користат ДВБ-Т,

односно слободен пристап до дигитален сигнал, што е 11,08% од испитаниците, додека сите други ги користат услугите од над 50 регистрирани оператори, кои нудат аудиовизуелни сервиси за граѓаните⁷. Во ваков спор, најголеми губитници би биле граѓаните со оглед на бројките, кои покажуваат чии сервиси користат, бидејќи само 11,08% од граѓаните го користат бесплатниот дигитален терестријален приемник со кој може да се гледаат само домашните национални телевизиски станици

и регионалните телевизии што се пренесуваат преку истиот систем.

Кон крајот на март 2020, јавниот радиодифузен сервис [го објави својот последен, четврт квартален извештај](#) за својата работа во текот на 2019. Според документот, од МРТ се тврди дека е намален долгот за 2,8 милиони евра, но и дека е намален бројот на вработените, а раководството се изјаснува за неможност да вработува нови кадри со оглед на новонастанатата финансиска состојба кога МИОА го намали буџетот за МРТ за 6 милиони евра.⁸ Кон крајот на март 2020, кога МРТ ја прими донацијата од АВМУ⁹, извести дека постепено и сукцесивно ќе пушта во етер нови дополнителни канали. Еден програмски сервис е резервиран да емитува програма на албански јазик 24 часа, додека на досегашниот канал треба да останат програмите на другите етнички заедници. Еден канал е резервиран за детска програма и уште еден канал од забавно-рекреативен програмски концепт на кој треба да се емитува спротска и филмска програма. Остануваат нејасни неколку прашања што се наметнуваат со вака зголемената и разнообразна програмска понуда и тоа:

- Со кој кадровски потенцијал ќе се работи оваа програма кога и самиот менаџмент информира дека поради намалениот буџет што МРТ го добила од државата не може да има нови вработувања во текот на 2020?

⁷ Во анализата се користени податоци од истражување на пазарот изготвено од Агенцијата за електронски комуникации

⁸ <https://mediaobservatorium.mk/mrt-tvrdi-deka-lani-go-namalila-dolgort-za-2-8-milioni-evra-no-opadnal-i-brojt-na-vraboteni/>
<https://mediaobservatorium.mk/prihodite-na-mrt-prodolzhile-da-opagaat-i-lani-zaedno-so-brojt-na-vraboteni-infografik/>

⁹ <https://mediaobservatorium.mk/mrtv-dobi-488-000-evra-od-avmu-za-zashtita-na-novinarite-i-za-proizvodstvo-na-programa/>

Проектот е финансиран од Фондацијата
Отворено општество – Македонија

Опсерваторија на медиумските реформи

- Со кои расположливи средства ќе се набави програма или авторски права за емитување на соодветни настани од меѓународен карактер?

Со најавените предвременни парламентарни избори веќе во февруари 2020, Владата и релевантните медиумски институции ги почнаа подготвителните активности за медиумско следење и покривање на кампањите. Владата на својата 10-та седница одлучи да ѝ додели 85 илјади евра на АВМУ за мониторинг на медиумите за време на кампањата и самите избори. Дополнително, АВМУ го почна предизборниот мониторинг на медиумите и во изминатиот период не констатирала прекршувања на Изборниот законик, се наведува во четвртиот неделен извештај што ААВМУ го достави до Државната изборна комисија (ДИК). Согласно своите законски обврски, јавниот радиодифузен сервис подготви правила¹⁰ за медиумско покривање на претстојните парламентарни избори за првиот програмски сервис.

Извештаите на меѓународните институции што се занимаваат со медиумските слободи и со слободата на изразување беа проследени со големо внимание од релевантните институции во земјата, како и од медиумските работници. Имено, министерот Манчевски, извештаите на Европската комисија и ОБСЕ; [извештајот](#) на „Репортери без граници“ и [извештајот](#) на американскиот Стејт департамент ги ѝ ги припишува како успех на Владата, говорејќи во своето [интервју](#) дадено за „Мета.мк“. Тој притоа додава дека неприфаќањето „пазар“ на актуелната власт со опозициската ВМРО-ДПМНЕ е причината за застојот на реформите, особено во делот за потребните промени кај раководните тела во јавниот радиодифузен сервис и кај регулаторот¹¹.

На фалбите на владините службеници во врска со извештаите на меѓународните медиумски организации се огласи македонскиот медиумски цивилен сектор, обвинувајќи ја владата дека „се кити со туѓи перја“.¹² ССНМ во својата [реакција](#) до јавноста нагласува дека скокот на Македонија во извештајот на „Репортери без граници“ се должи на активностите на ССНМ, ЗНМ со помош на Меѓународната федерација на новинари; и СЕММ за водењето на процесот при изготвувањето на фер договорите за вработување на медиумските работници во Р. Северна Македонија.

Од друга страна, пак, на меѓународен план, земјата се вклучува во меѓународните иницијативи како што е Коалицијата за слобода на медиумите и стана 35-та земја потписник на „Глобалната заложба за слобода на медиумите“¹³, со што се обврзува да работи заедно со другите земји преку преземање активности за подобрување на опкружувањето за слободата на медиумите и безбедноста на новинарите, дома и во странство.

Корона-кризата, која ја зафати и РСМ, донесе нови предизвици поврзани со слободата на изразувањето, работата на новинарите во услови на здравствена криза наспроти транспарентноста на релевантните институции. На новосоздадените состојби на релација државни институции – медиумски

¹⁰ <http://mrt.com.mk/sites/default/files/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%BB%D0%B0%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%B8%20%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8%202020.pdf>

¹¹ <http://mediaobservatorium.mk/manchevski-ne-prifativme-politichki-pazar-so-vmro-dpmne-za-mrt-i-avvmu/>

¹² <https://mediaobservatorium.mk/ssnm-vladata-se-kiti-so-tugi-perja/>

¹³ <https://mediaobservatorium.mk/makedonija-ke-ja-unapreduva-slobodata-na-mediumite-kako-del-od-koalitsijata-od-35-zemiji/>

Проектот е финансиран од Фондацијата
Отворено општество – Македонија

Опсерваторија на медиумските реформи

работници укажа и ЗНМ, кое во своето [соопштение](#) бара од владините институции и здравствените центри да најдат начин за подобра комуникација и транспарентност во насока на гарантирање на слободата на изразување и правото на информирање во време на вонредна состојба. Советот на Европа упати апел до земјите членки да не ја користат пандемијата со корона-вирусот за замолчување на медиумите, свиркачите или своите политички противници. Во својот документ¹⁴ им дава насоки на земјите членки како поуспешно да се справат со падемијата на корона-вирусот и во исто време да ги почитуваат основните човекови права и слободи. Ваквите предупредувања од Советот на Европа доаѓаат токму во периодот кога во Р. С. Македонија се водат разговори за измени и дополнувања на Кривичниот законик за воведување нови ограничувања за слободата на говорот.

¹⁴ <https://rm.coe.int/sg-inf-2020-11-respecting-democracy-rule-of-law-and-human-rights-in-th/16809e1f40>

Проектот е финансиран од Фондацијата
Отворено општество – Македонија

Опсерваторија на медиумските реформи

2. Владино рекламирање/јавни пари во медиумите

Делумно
исполнето

Согласно ИРП, за областа „владино рекламирање“ РСМ треба да го исполни следното:

- „да се воспостават строги правила за владино рекламирање засновани на транспарентни, објективни и недискриминаторски критериуми;
- да се обезбеди целосна транспарентност на владиното рекламирање (не само во поглед на трошењето на јавните финансии, туку и во поглед на примателите и содржините);
- да се развие механизам за неплатени објави на јавниот сервис што се навистина од јавен интерес“.

И во текот на 2020 година, без трошок на Владата за себерекламирање, има одлив на јавни пари во

медиумите. На [јавниот повик](#) од Владата за субвенционирање на печатените медиуми, објавен во ноември 2019 биле доставени 16 барања од кои субвенции за печатење и дистрибуција добиле 12 дневни и неделни весници од земјата. Вкупниот распределен буџет за оваа намена изнесувал 710 илјади евра. Од Државната комисија за спречување на корупцијата (ДКСК) побараа да се зајакнат критериумите за доделување државна помош за печатените медиуми, оценувајќи ги ваквите субвенции како ризик за корупција и клиентелизам. Самите критериуми во [повикот](#) со ништо не наведуваат дека се субвенционира специфична област како што се печатените медиуми и истите би

можеле да се аплицираат на која било стопанска дејност.

Дополнително, активностите за прибирање јавни пари за реклами во медиумите се зачестија кога во февруари годинава, ДИК ги презеде ингеренциите за подготовка на најјавените и тогаш веќе извесни предвремени парламентарни избори. Согласно Изборниот законик, ДИК ја има надлежноста за исплата и контрола врз платеното рекламирање од страна на политичките партии во медиумите во текот на предизборната кампања. За таа цел [ДИК побара од медиумите](#) да се регистрираат во ДИК доколку сакаат да добијат реклами за изборите и да достават ценовници. Врзано за бројот и активноста на онлајн-медиумите, се појави изненадувачки податок дека во ДИК за пари од политичко реламирање се пријавиле двојно повеќе портали од бројот на професионални портали во Регистратот на ЗНМ „Промедиа“. Во ДИК за реклами се регистрирале 235 онлај- медиуми, а во „Промедиа“ се регистрирани 101 портали. [Конфронтациите](#) на релација ДИК и националните терестријални телевизии околу

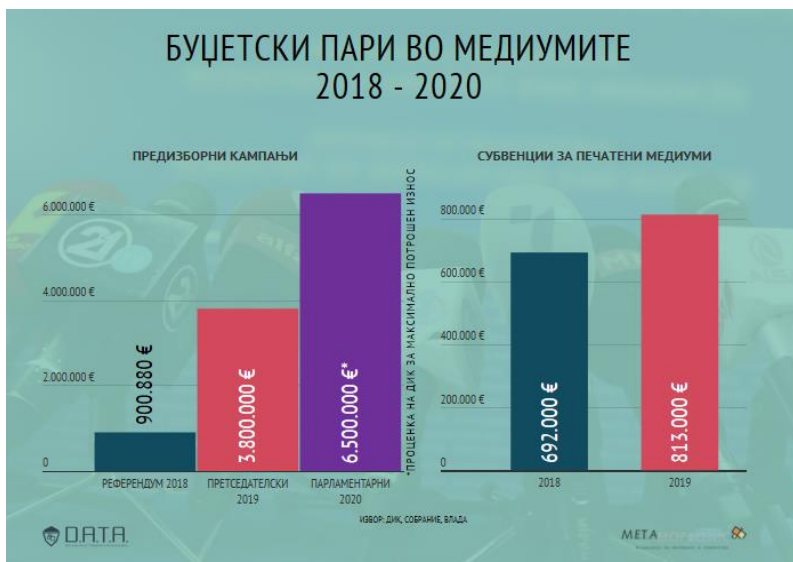

Проектот е финансиран од Фондацијата
Отворено општество – Македонија

Опсерваторија на медиумските реформи

толкувањата на Изборниот законик за прашањето на ингеренциите на ДИК да ги одредува ценовниците за платеното политичко рекламирање повторно го покренала прашањето за начинот на кој се одлеваат јавни пари во медиумите. Додека едната страна (ДИК) цврсто стои на ставот за надлежноста во време на предизборна кампања, согласно последните измени на Изборниот законик, ТВ-станиците реагираа дека ДИК не може да ги одредува цените и произволно да ги толкува законските одредби. Тензиите контрирања на двете страни резултираа со [тужба против ДИК](#) поднесена од четирите национални ТВ-станици пред Управниот суд. Од [медиумскиот невладин сектор сметаат](#) дека ниту ДИК треба да одредува ценовниците ниту државата треба да ги плаќа рекламирањата на политичките партии.

[Новинарските анализи](#)¹⁵ покажуваат дека 2020 година се очекува да биде година со најголем одлив на јавни пари кон медиумите, особено поради фактот што во текот на оваа година треба да се случат предвремениот парламентарни избори.

Се пресметува дека вкупните јавни пари кон медиумите ќе се искачат до 7,3 милиони евра за 2020 година. Овие податоци и овие појави негативно ги толкуваат поголемиот дел од раководните лица на еснафските организации и на регулаторното тело¹⁶ тврдејќи дека ваквиот тренд може да ја зголеми автоцензурата и да ја намали новинарската критика. Со кризата предизвикана од корона-вирусот и одложувањето на изборите престанаа и активностите за подготовка и реализација на предизборната кампања.

Кога корона-кризата зеде замав во земјата [АВМУ одлучи](#)¹⁷ да одвои финансиски средства за донации. Од вкупно обезбедените 1,7 милион евра, донацијата за МРТ изнесуваше 488 илјади евра, за другите комерцијални радиодифузери што во моментот емитуваат програма се обезбедени 1,2 милион евра. Она што зачудува е фактот што АВМУ доделила донација во износ од 16 илјади евра за институции надвор од нејзината сфера на дејствување како што се Министерството за внатрешни работи и Министерството за здравство.

¹⁵ <https://mediaobservatorium.mk/so-dve-evra-propaganda-vo-mediumite-ke-se-kupuva-glasot-na-graganite/>

¹⁶ Изјави од Драган Секуловски (ЗНМ); Тамара Чаусидис (СНМ) и Зоран Трајчевски (АВМУ)

<http://mediaobservatorium.mk/javnite-pari-vo-mediumite-ja-ubija-novinarskata-kritika-infografik/>

¹⁷ <https://mediaobservatorium.mk/mrtv-dobi-488-000-evra-od-avmu-za-zashtita-na-novinarite-i-za-proizvodstvo-na-programa/>

Проектот е финансиран од Фондацијата
Отворено општество – Македонија

Опсерваторија на медиумските реформи

3. Пристап до информации

Целосно
исполнето

За областа пристап до информации од јавен карактер, во рамките на ИРП, се бара:

„да се адресираат главните пречки со кои се соочуваат новинарите при добивањето јавни информации (на пример, неуспехот на релевантни тела да одговорат на многу барања за информации, неоправданото прекумерно користење на категоријата ‘доверливо’ за документи што не се од таква природа)“.

Со донесувањето на новиот Закон за слободен пристап до информации од јавен карактер од мај 2019, а особено со конституирањето на новото регулаторно тело Агенција за заштита на правото на пристап до информации од јавен карактер во декември 2019 заврши процесот на адаптирање и поставување на областа согласно меѓународните стандарди во делот на легислативата и поставеноста на регулаторот. Се очекува ваквите промени и востановувањето на новиот регулатор да го зголемат нивото на отвореност, одговорност и отчетност на институциите кон јавноста. Новоименуваните

раководни лица на Собраниската седница одржана во декември 2019 активно почнаа со работа веднаш во почетокот на јануари 2020, кога започна процесот на [решавање на заостанатите предмети во Агенцијата](#)¹⁸.

Веќе во првиот квартал од 2020 (март 2020) нововостановената Агенција го достави до Собранието својот прв [збирен извештај](#)¹⁹, кој предизвика големо внимание кај [медиумите](#)²⁰ и јавноста, особено поради фактот што оваа област подолго време беше без надлежен регулатор.

¹⁸ <https://mediaobservatorium.mk/agentsijata-za-sloboden-pristap-do-informatsii-gi-reshi-zaostanate-predmeti-od-2018-i-2019-godina/>

¹⁹ <http://komspi.mk/wp-content/uploads/2020/04/ГОДИШЕН-ИЗВЕШТАЈ-2019-PDF.pdf>

²⁰ <https://mediaobservatorium.mk/vo-prviot-kvartal-podneseni-109-zhalbi-od-barатели-na-informatsii-od-javen-karakter-desetina-se-od-novinari/>

Проектот е финансиран од Фондацијата
Отворено општество – Македонија

Опсерваторија на медиумските реформи

Дополнително, Агецијата ја информира јавноста дека е донесено [ново упатство](#)²¹ за начинот на спроведување на Законот. Со него се очекува на барателите на информации, физичките и правните лица, да им се овозможи побрзо и поефикасно да го остварат правото на слободен пристап до информации од јавен карактер и да се обезбеди јавност и отвореност во работењето на имателите на информации, кои се должни да овозможат информирање на јавноста.

Податоците говорат дека и покрај тоа што е востановено регулаторното тело што непречено ги остварува своите надлежности, институциите иматели на информации од јавен карактер ја продолжуваат својата практика на нивна затвореност. Метаморфозис при спроведување на истражувањето за утврдување на Индексот на отвореност со кој се проверува отвореноста и отчетноста на институциите утврди дека 54% од нив на државно ниво одговориле во законскиот рок, додека 3% одговориле подоцна од рокот, а 40% не одговориле воопшто.

Во првиот квартал од 2020 [до Агенцијата биле поднесени 109 жалби](#) од страна на баратели на информации, од кои 10-ина биле од новинари и новинарски асоцијации, а преостанатите жалби биле поднесени од граѓански здруженија и од физички лица. Анализите и податоците²² изработени од страна на новинарите што ја следат и се занимаваат со оваа проблематика доведуваат до заклучок дека ќе биде потребно да се изнајде модус на интензивна соработка и интеракција помеѓу Агенцијата и институциите - иматели на информации со цел да се зголеми свеста меѓу сите чинители дека транспарентноста и отвореноста на институциите кон граѓаните е јавен интерес и јавно добро, кое води кон унапредување на демократските вредности во општеството во целина.

²¹ <https://mediaobservatorium.mk/doneseno-upatstvoto-za-sproveduvane-na-zakonot-za-sloboden-pristap-do-informatsii-od-javen-karakter/>

²² <https://mediaobservatorium.mk/raste-brojot-na-neodgovoreni-i-odbieni-barana-za-pristap-do-informatsii-od-javen-karakter-infografik/>

Опсерваторија на медиумските реформи

4. Клевета

Реформските приоритети за медиумите во четвртата област – клевета – предвидуваат:

Започнато,
но
неисполнето

„...намалување на бројот на случаите на клевета што стигнуваат во судовите, што треба да се постигне преку: ревидирање на законодавството за да се отстранат случаите од типот 'чест', 'достоинство' и 'навреда', кои се поведуваат во согласност со законската дефиниција за навреда, а се надвор од опфатот на навреда во смисла на член 10 од ЕКЧП; ревидирање на процедуралните правила за исклучување мали случаи, а наместо тоа зголемување на примената на посредување при нивното решавање; поддршка и промоција на поголемо користење на саморегулацијата како алтернатива за судско постапување; гарантирање и спроведување на политичко ниво на практикувањето соодветно самоограничување од политичарите и од јавните функционери за да не се поведува постапка за клевета, во согласност со принципите на ЕСЧП“.

Со најавите за одржување на предвремените парламентарни избори порасна и бројот на жалбите поднесени од страна на политичарите за медиумите до Советот за етика во медиумите во Македонија (СЕММ). Не навлегувајќи во оправданоста на ваквите постапки, охрабрува фактот дека сè повеќе се користат саморегулативните механизми наместо тужби, т.е. пријавите до СЕММ.

Покрај тоа што бројот на новоподнесени тужби од јавни функционери кон новинари е намален во овој квартал на набљудување, повторно се актуелни нападите врз новинари од страна на вработени во јавни установи, каков што беше случајот со нападот врз новинарката Бурнс на социјалните мрежи од страна на вработен во Царинската управа. Иако имаше реакции²³ од страна на медиумската заедница, до затворањето на овој извештај²⁴ нема епилог во врска со овој случај.

Од друга страна, повторно беше изречена затворска условна казна за медиумски работник за оддавање службена тајна. На ваквата пресуда, на која реагираа и еснафските здруженија²⁵, се спротивставува тврдењето дека не е вината на оној што објавил, ако целен дека има јавен интерес во објавената содржина, туку на оној што ја оддал тајната на медиумот.

На почетокот на април 2020 година, Министерството за правда информира дека веќе се почнати иницијални активности што се во насока на подобрување на Законот за граѓанска одговорност за клевета и навреда. Имено, од Министерството за правда потврдија²⁶ дека е ангажиран експерт што треба да изготви анализа за примената на постојниот закон и да направи споредбена анализа со судската практика на Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) во Стразбур. Во самата анализа се очекува да бидат изготвени и препораки на кои би се базирале измените и дополнувањата на постојниот закон. Овој документ се очекува да биде испорачан до крајот на мај 2020 година, по што би се формирала и

²³ <http://mediaobservatorium.mk/sindikatot-na-novinari-i-sovetot-za-etika-vo-mediumite-gi-osuduvaat-onlajn-napadite-vrz-novinarkata-burns/>

²⁴ 30.4.2020 година

²⁵ <http://mediaobservatorium.mk/novinarskite-zdruzhenija-ja-osudija-uslovnata-kazna-zatvor-za-urednikot-na-infomaks/>

²⁶ <https://mediaobservatorium.mk/do-maj-ke-se-analizira-primenata-na-zakonot-za-graganska-odgovornost-za-navreda-i-kleveta/>

Опсерваторија на медиумските реформи

работна група во рамките на Министерството за правда, која ќе работи на оваа проблематика. Работната група треба да биде составена од претставници од Здружението на новинари, судии, претставници од науката и претставници од Министерството за правда. Од ресорното министерство не потврдија дали ваквата работна група е формирана и дали групата почнала со работа.

Опсерваторија на медиумските реформи

Користена литература

- Przino Agreement – Agreement in Skopje to overcome political crisis, 2 June 2015, Skopje.
- Итни реформски приоритети за Република Македонија, Европска комисија, ГД Добрососедска политика и преговори за проширување, јуни 2015 г.
- Програма за работа на Владата на РМ 2017-2020 г.
- План „3-6-9“ на Владата на РМ, 2017-2018 г.
- Recommendations of the Senior Experts' Group on systemic Rule of Law issues relating to the communications interception revealed in spring 2015.
- Assessment and recommendations of the Senior Experts' Group on systemic Rule of Law issues, 2017.